ANALİZ · AİHM ve Adil Yargılanma

AİHM'de "Fetö" Davaları: Sistematik İhlaller, Tazminat Politikası ve Çifte Standart Tartışması

17 Mart 2026 · Amsterdam Law Center · 11 dk okuma

Giriş

15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrası Türkiye'de ilan edilen olağanüstü hal rejimi, kapsamlı bir yargı ve idari tasfiye sürecini tetikledi. "FETÖ" dedikleri ancak, aslında hizmet hareketine mensubiyet veya yakınlığı olan kişilerin terör örgütü üyeliği (TCK 314/2) suçlamasıyla SCF (Stockholm Center for Freedom) raporuna göre yaklaşık 390.000+ gözaltı kararı sonrası,113.000 kişi tutuklandı, mahkûm edildi ve yaklaşık 150.000 kişi

OHAL Kanun Hükmünde Kararnameleri ile kamu görevinden ihraç edildi. Yargılamalarda ByLock kullanımı, Bank Asya hesabı, belirli sendika/dernek üyelikleri, çocuklarının özel okullara gitmesi – otomatik ve tartışmasız suç unsuru olarak kabul edildi. Bu unsurlar, bireysel kast, kusur veya somut örgüt bağlantısı kanıtlanmaksızın değerlendirildi; savunma hakları fiilen askıya alındı.[1] **Ne var ki "Fetö" davalarında suç veya suç delili kabul edilen bu deliller uluslararası hukukta suç delili olarak kabul edilmemektedir.**

Bu hukuksuz yaklaşım, ceza hukukunun temel ilkeleriyle çatışmaktadır: suç ve cezanın şahsiliği, kanunilik (suçun önceden tanımlı olması), masumiyet karinesi ve delillerin serbestçe değerlendirilmesi. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), bu pratiği uluslararası standartlara aykırı bulmuş; **Yüksel Yalçınkaya v. Türkiye** Büyük Daire kararı (26 Eylül 2023) ile sistematik ihlalleri tescil etmiştir. Yani, bu hukuka aykırı sistemi kuranlar suç veya suç delili sayılamayacak fiilleri "terörist" sayılma gibi ağır ceza yargılaması gerektiren bir suçun delili kabul etmişlerdir. Yalçınkaya Kararı, ByLock'un yasal dönemde kullanımının suç isnadına temel oluşturamayacağını, delillerin otomatik kabulünün adil yargılanmayı (AİHS Md. 6) ortadan kaldırdığını ve sendika/dernek üyeliklerinin örgütlenme özgürlüğünü (Md. 11) zedelediğini vurgulamıştır.[2]

Ancak; ihlallerin tanınmasına rağmen AİHM'nin tazminat yaklaşımı – toplu davalarda çekingenlik, gecikmeler ve Rusya, Azerbaycan, Gürcistan gibi ülkelerdeki yüksek tazminatlarla kıyaslandığında – "çifte standart" eleştirilerini beraberinde getirmektedir. Bu makale, konuyu dört bölümde ele almaktadır: ByLock merkezli sistematik ihlaller, tazminat politikası, karşılaştırmalı bakış ve siyasi/diplomatik boyut.

I. ByLock ve Sistematik İhlaller: Geç Gelen Adalet, Adalet Değildir

1-1-) ByLock'un "Otomatik Delil" Haline Dönüşmesi

2016 sonrası Türk yargısında ByLock, basit bir iletişim aracından "örgütsel suçun kendisi"ne evrildi. Mesaj içerikleri bilinmese dahi, örgütsel talimat veya yapı içi hareket somut delille ispatlanmaksızın kabul edildi. Bu, delillerin mantıksal ve akla uygun değerlendirilmesi ilkesini ortadan kaldırarak yargılamaları öngörülemez ve keyfi kıldı.[3]

1-2) Yalçınkaya Kararı: Sistemik Tespit

AİHM Büyük Dairesi **Yüksel Yalçınkaya v. Türkiye** kararında (26 Eylül 2023) şu ihlalleri belirlemiştir:

- ByLock'un darbe öncesi yasal kullanımının suç isnadına temel olamayacağı,(AİHS Madde 7 ihlali – kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi; suçun unsurlarının öngörülebilir ve bireyselleştirilmiş şekilde ispatlanmaması nedeniyle geniş ve keyfi yorum).

- Ceza normlarının geriye dönük yorumuyla AİHS Md. 7'nin ihlali,
- Delillerin otomatik kabulüyle adil yargılanma hakkının (Md. 6) ortadan kalkması,
- Sendika/dernek üyeliklerinin suç delili sayılmasıyla örgütlenme özgürlüğünün (Md. 11) zedelenmesi.

Bu bulgular münferit hataları değil, sistemik bir standart eksikliğini işaret etmekte; karar pilot nitelikte olup binlerce benzer dosyayı etkilemektedir.[4]

1-3) Gecikmenin Maliyeti

Sistematik ihlallerin tanınması yedi yıl sürdü. Bu süreçte binlerce kişi hürriyetinden mahrum kaldı, meslekleri ellerinden alındı, aile ve sosyal hayatları kalıcı hasar gördü. Yalçınkaya sonrası yaklaşık 4.800–10.000 dosya benzer ihlalleri yaşadı; 2025'te **Demirhan ve Diğerleri** (239 başvuru), **Çetin ve Diğerleri** (137 başvuru), **Budak ve Diğerleri** (94 başvuru) gibi toplu kararlarla sayı binleri aştı.[5] İç hukukta CMK md. 311 yeniden yargılama yolu teoride mevcut olsa da, pratikte şekli kalmakta; maddi onarım ve gerçek adalet sağlanmamaktadır.

1-4) Gecikmenin Siyasi Nedenleri: Erdoğan'ın Mülteci Kozu

AİHM'nin Yalçınkaya kararını vermesi, başvurunun yapıldığı 2016 sonrası döneme kıyasla yedi yıl gecikmiştir. Bu gecikmenin arkasında, hukuki iş yükünden ziyade jeopolitik baskılar ve diplomatik hesaplar yatmaktadır. Özellikle Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Avrupa Birliği'ne (AB) yönelik **"mülteci kapılarını açarız"** tehditleri, AİHM'nin Türkiye'ye ilişkin kararlarında temkinli bir yaklaşım benimsemesine yol açmıştır. 2016 AB-Türkiye Mülteci Anlaşması kapsamında, Türkiye'ye 6 milyar Euro'luk mali destek sağlanırken, Erdoğan'ın sıkça dile getirdiği gibi, mülteci akınını durdurma karşılığında AB'nin insan hakları ihlallerine göz yumması beklenmiştir. Örneğin, 2020'de Erdoğan'ın "Sınırdaki mültecileri durdurmayacağız" açıklaması, Yunanistan sınırında yaşanan krizle birlikte AB'yi alarma geçirmiş; bu dönemde AİHM başvurularının işlenmesi yavaşlamış, Yalçınkaya gibi pilot davaların incelenmesi ertelenmiştir.

Stockholm Center for Freedom (SCF) ve Human Rights Watch (HRW) gibi kuruluşların raporlarına göre, bu gecikme "jeopolitik pragmatizm" kaynaklıdır: AB, mülteci krizi korkusuyla Türkiye'ye karşı "hoşgörülü" davranmakta, AİHM'nin kararlarını geciktirmekte veya yumuşak tutmaktadır. SCF'nin 2025 raporunda belirtildiği üzere, Yalçınkaya öncesi dönemde yaklaşık 8.500 benzer başvuru birikmiş; ancak AB-Türkiye ilişkilerini zedelememek adına sistematik ihlallerin tanınması geciktirilmiştir. Erdoğan'ın 2023'te AİHM kararlarını "siyasi" olarak nitelendirmesi ve uymama eğilimi göstermesi, bu baskının tersine döndüğünü gösterse de, mülteci kozu AB'nin yargısal bağımsızlığını gölgelemiştir. Eleştirmenler, bu durumun **"çifte standart"** yarattığını savunmakta; **örneğin Rusya veya Azerbaycan davalarında daha hızlı ve sert kararlar verilirken, Türkiye dosyalarında**

mülteci anlaşmasının etkisiyle gecikme yaşandığı belirtilmektedir. Bu siyasi arka plan, AİHM'nin Yalçınkaya sonrası toplu kararlarını (örneğin 2025'te 2.420 başvuru için ihlal tespiti) hızlandırsa da, gecikmenin mağdurlara verdiği zararı telafi etmemektedir.

II. AİHM'nin Tazminat Politikası: "İhlal Tespiti Yeter" Yaklaşımı

1. Yalçınkaya'da Tazminat Reddi

Başvurucu 100.000 € (50.000 € maddi + 50.000 € manevi) talep etti; Mahkeme tazminatı reddederek yalnızca 15.000 € masraf/gider hükmetti. Gerekçe: **"İhlal tespiti yeterli tatmin sağlar."**[6]

2. Toplu Davalarda Tekrarlanan Uygulama

Bu yaklaşım **Demirhan ve Diğerleri v. Türkiye** (22 Temmuz 2025) gibi kararlarda sürdü: İhlaller tespit edildi, ancak tazminat talepleri reddedildi. **Çetin ve Diğerleri**, **Budak ve Diğerleri** gibi gruplarda kişi başı düşük manevi tazminatlar (3.000–5.000 €) hükmedilse de, birçok repetitif davada (**Bozyokuş**, **Karslı**, **Seyhan ve Diğerleri**) binlerce başvuru için tazminat reddedildi.[7] Bu tutum, mağduriyetin ölçeğiyle orantısız görünmekte; eleştirmenler "repetitif dava yükü" (tekrar eden / kopya başvuruların yarattığı yoğun iş yükü)nün mağdurları cezalandırdığını savunmaktadır.

III. Karşılaştırmalı Perspektif: Rusya, Azerbaycan ve Gürcistan

AİHM tazminat uygulaması ülkeler arasında belirgin farklılıklar gösterir.

Rusya (Çeçenya ve Terör Davaları): Kayıplar ve kötü muamelede yüksek manevi tazminatlar yaygındır (örneğin ailelere 60.000 €, bireysel 10.000–60.000 €).[8]

Azerbaycan: Siyasi tutuklular ve örgüt davalarında (Mammadov serisi) 10.000–30.000 € manevi tazminat standarttır; toplu davalarda 3.000–4.750 €, muhaliflerde 25.000 €'ya varan miktarlar görülür.[9]

Gürcistan v. Rusya (IV): 2008 savaşı sonrası "borderisation" ihlallerinde Rusya'ya toplam **253.018.000 €** tazminat yüklendi (14 Ekim 2025 just satisfaction kararı, 29.000+ mağdur için). Breakdown şöyle:[10]

İhlal Edilen Hak / Mağdur Grubu	Toplam Tazminat	Tahmini Mağdur Sayısı	Kişi Baş Miktar
Yaşam Hakkı (Md. 2): Güç kullanımı sonucu ölenler	1.300.000 €	En az 20 kişi	65.000 €

Kötü Muamele (Md. 3): Gözaltı sonrası darp ve kötü muamele	1.976.000 €	En az 76 kişi	26.000 €
Hukuka Aykırı Gözaltı (Md. 5/1): Sınır ihlali tutuklamaları	5.172.000 €	2.586 kişi	2.000 €
Dolaşım Özgürlüğü (Protokol 4 Md. 2): Hareket kısıtlamaları	320.000 €	64 kişi	5.000 €
Mülkiyet ve Özel Hayat (Md. 8 & P1-1): Erişim engelleri	224.250.000€	23.000 kişi	9.750 €
Eğitim Hakkı (P1-2): Gürcüce eğitim hakkı alınanlar	20.000.000 €	En az 4.000 kişi	5.000 €

Türkiye ile Karşılaştırma: ByLock davalarında tazminatlar 3.000–5.000 € civarında veya reddedilirken, yukarıdaki örneklerde mağduriyet ölçeğine oranla yüksek miktarlar hükmediliyor. Bu uçurum, repetitif dava yükü gerekçesine rağmen politik tercihleri akla getirmekte.

IV. Siyasi ve Diplomatik Arka Plan: Görünmeyen Etkenler

Erdoğan yönetiminin AB'ye yönelik "mülteci kapılarını açarız" tehdidi, diplomatik hassasiyetleri artırdı. Stockholm Center for Freedom (SCF) ve Human Rights Watch raporları, AİHM başvurularının geciktirilmesi ve tazminatların cimri tutulmasının AB-Türkiye ilişkilerini koruma amacı taşıyabileceğini belirtir. 2025 SCF raporu, Gülen hareketine baskının sürdüğünü, 2016'dan beri 390.000'den fazla kişinin gözaltına alındığını vurgular; Mahkeme'nin tutumu jeopolitik kaygılara bağlanır.[11] Resmi bağımsızlığına rağmen pratik tutum bu algıyı güçlendirir.

Pratikte Tazminatın Ağırlığı ve Yeniden Yargılamadaki Tıkanıklık

İhlal kararlarının pratikte tazminattan daha az etkili olduğu gözlemlenmektedir. Birçok mağdur, Anayasa Mahkemesi (AYM) veya AİHM'den aldığı ihlal kararını ilgili mahkemeye sunarak Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) md. 311 kapsamında yeniden yargılama talep etse de, yerel mahkemeler sıklıkla aynı hukuka aykırı delilleri (ByLock kullanımı, Bank Asya hesabı, "hizmet hareketi" bağlantısı gibi unsurlar) yeniden celp etmekte ve benzer gerekçelerle karar vermektedir. Bu kısır döngü, AİHM'in Yalçınkaya kararında vurguladığı sistemik sorunların infazında ciddi bir direnç yarattığını göstermektedir: Örneğin, arabuluculuk sicilinden "FETÖ" davası nedeniyle silinen şahsen tanıdığım bir başvurucuda, AİHM ihlal kararı sonrası yeniden yargılama başlamış; ancak İdare Mahkemesi ilk etapta ByLock sorgusu, Bank Asya hesabı incelemesi ve ilgili kurum çalışmaları için müzekkere yazmış, hukuka aykırı delillerle yargılamaya devam etmiştir. Benzer şekilde, Yalçınkaya sonrası bazı yeniden yargılamalarda (örneğin Kayseri 2. Ağır Ceza Mahkemesi uygulamalarında) yerel mahkemeler, AİHM'in ByLock

verilerinin usuli güvencelerle tartışılmadığı yönündeki tespitlerini göz ardı ederek aynı delil zincirini esas almış ve mahkûmiyet kararlarını sürdürmüştür. Bu tutum, ihlal kararlarının uygulanmasında yapısal bir tıkanıklık olduğunu ortaya koymakta; mağdurların ellerinde güçlü uluslararası emsal kararlar olsa dahi kısa sürede hukuka uygun sonuç almakta zorlanmaktadır. Yeniden yargılamalar çoğu zaman şekli kalmakta, maddi gerçek ve zarar giderme sağlanmamakta; Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin denetim süreçlerinde de Türkiye'nin Yalçınkaya grubu dosyalarında somut ilerleme kaydedemediği eleştirilmektedir.

Buna karşılık, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından hükmedilen tazminatlar Türkiye tarafından çoğu zaman kısa süre içinde ödenmektedir. Bu durum, mağdurların acil maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanması bakımından daha somut ve hızlı bir rahatlama sağlamaktadır. Özellikle toplu davalarda kişi başına yaklaşık **3.000–5.000 €** civarında hükmedilen tazminatlar, her ne kadar mağdurların işsizlik, meslek kaybı ve ailevi yıkım gibi ağır sonuçlarını tamamen telafi etmekten uzak olsa da, en azından geçici bir nefes alma imkânı sunmaktadır. Bu bağlamda, devletin infaz yükümlülüğünü özellikle tazminat ödemeleri bakımından daha hızlı ve etkin biçimde yerine getirdiği görülmektedir.

Ayrıca devleti hukuka dönmeye zorlayan en önemli unsurlardan biri de ödemek zorunda kaldığı bu tazminatlardır. Nitekim tazminat yükümlülüğü, devlet üzerinde doğrudan ve somut bir mali baskı oluşturmaktadır. Bu durum, uygulamada tazminat mekanizmasının ihlal kararlarına kıyasla daha **doğrudan ve öngörülebilir bir onarım aracı** haline geldiğini göstermektedir. Bununla birlikte, söz konusu onarımın niteliği ve miktarı, mağduriyetin büyüklüğü ve yarattığı derin sosyal sonuçlar karşısında çoğu zaman yetersiz kalmaktadır.

Bu bağlamda, AİHM'in ayrımcılık yapmadan –yani Rusya, Gürcistan gibi ülkelerdeki yüksek tazminat uygulamalarına benzer şekilde– gerçek tazminatlara (maddi ve manevi) hükmetmesi büyük önem arz etmektedir. Sadece ihlal tespitiyle yetinmek yerine, mağduriyet ile orantılı tazminat kararları, hem bireysel onarımı hızlandırır hem de ulusal yargıda süregelen direnci aşmak için ek baskı unsuru oluşturur. Aksi takdirde, **"yarım adalet"** yaklaşımı devam ettikçe, Avrupa insan hakları sisteminin inandırıcılığı ve evrenselliği daha da zedelenecektir.

Sonuç:

AİHM, Yalçınkaya kararıyla Türkiye'deki ByLock merkezli yargılamaların hukuka aykırı ve sistematik niteliğini yaklaşık yedi yıl sonra (2023'te) resmen tescil etmiş olsa da, **bu geç gelen adalet mağdurların büyük kısmına gerçek bir telafi sunmamıştır.** 2025 yılından itibaren Demirhan, Çetin, Budak, Bozyokuş, Karslı ve Seyhan gibi toplu kararlarda binlerce başvurucu için ihlaller tespit edilmesine rağmen, tazminat politikası büyük ölçüde

“ihlal tespiti yeterlidir” yaklaşımına sadık kalmış; maddi ve manevi tazminat talepleri ya tamamen reddedilmiş ya da kişi başı yalnızca **3.000–5.000 € gibi** marjinal, varla yok arasında rakamlara hükmedilmiştir. Bu tutum, mağduriyetin derinliğiyle –özellikle uzun süreli hapis, meslekten ihraç, sosyal dışlanma ve kalıcı ekonomik yıkım– açıkça orantısızdır.

Mağdurların bir kısmı halen hapiste olup, bir kısmı yurt dışında yeni bir hayata tutunmaya çalışmakta, bir kısmı da Türkiye’de günlük işlerde çalışarak geçimlerini sağlamaya uğraşmaktadır. Bu mağdurların büyük çoğunluğu dosyalarını AİHM’e göndermiş ve AİHM’den gelecek hukuka ve kanuna uygun bir haber beklemektedir. Ne yazık ki AİHM, pür adalet sunmamakta; aksine siyasi dengeleri gözeterek AB’yi mülteci istilasından korumayı görev edinmektedir. Bu nedenle hukuka uygun kararlar çok geç ve eksik çıkmakta; **mağdurların gerçek zararlarını gidermek yerine, yalnızca ihlalin varlığını tescil etmekle yetinmektedir.**

AİHM kararları, iç hukukta CMK md. 311 uyarınca yeniden yargılama yolunu teoride açsa da, pratikte bu mekanizma büyük ölçüde etkisiz kalmakta; Yalçınkaya sonrası yapılan yeniden yargılamalarda mahkûmiyet kararları çoğunlukla sürdürülmekte, ByLock gibi unsurların otomatik delil sayılmasına dayalı eski hükümler nadiren bozulmakta ve beraat oranları sınırlı kalmaktadır. Bu durum, mağdurların maddi ihtiyaçlarını karşılamasını imkânsız kılmakta; kamudan ihraç edilen, özel sektörde çalışamayan, sicilleri lekelenmiş binlerce kişi yıllarca süren belirsizlik ve yoksulluk içinde yaşamaya devam etmektedir. Eğer AİHM, makul ve adil tazminatlara hükmetseydi – mağdurlar en azından temel geçim ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde bir maddi onarım görebilir ve yeniden hayata tutunabilirdi. Ancak mevcut yaklaşım, “yarım adalet”ten öteye geçmemekte; AİHM mağdurların gerçek zararlarını gidermek yerine, yalnızca ihlalin varlığını tescil etmekle yetinmektedir.

AİHM’nin bu süreçteki tutumu, Türkiye’de “Hizmet hareketi” olarak bilinen ve birkaç milyon kişiyi doğrudan veya dolaylı etkileyen geniş bir toplumsal kesimi hedef alan hukuksuzluk karşısında, mağdurların haklarını sahibine teslim edememiş bir görüntü çizmektedir. Kararlar geç verilmiş, tazminatlar marjinal rakamlarda kalmış ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, bu adalet sınavından ikmale kalmıştır. Rusya (özellikle Georgia v. Russia (IV) kararındaki 253 milyon €’luk yükümlülük), Azerbaycan ve benzer ülkelerdeki yüksek tazminat uygulamalarına kıyasla Türkiye dosyalarındaki cimrilik, çifte standart iddialarını güçlendirmekte ve Avrupa insan hakları sisteminin evrenselliği ile inandırıcılığını zedelemektedir.

Özetle; gerçek adalet, ihlalin soyut tespitiyle sınırlı kalamaz; mağduriyetin maddi ve manevi olarak tam onarımı (**restitutio in integrum**) zorunludur. AİHM’nin bu sınavdan geçmesi için uluslararası toplumun, diaspora ve insan hakları savunucularının baskısını artırması gerekmektedir.

Av. Mahmut Haldungil

Dipnotlar

1. Genel bağlam için bkz. Yüksel Yalçınkaya v. Türkiye [GC], HUDOC no. 15669/20, 26 Eylül 2023, § 10 vd.. ↩
2. Yalçınkaya kararı; ECHR basın özeti: https://www.echr.coe.int/w/grand-chamber-judgment-concerning-turkiye.
3. Yalçınkaya, §§ 264 vd.; sistemik vurgu § 413.
4. Yalçınkaya, §§ 413-415 (pilot nitelik, 8.000+ benzer başvuru).
5. Demirhan and Others v. Türkiye (22 Temmuz 2025) ve benzer toplu kararlar; bkz. HUDOC ve ECHR basın açıklamaları. https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:[%22001-246099%22]}
6. Yalçınkaya just satisfaction kısmı (tazminat reddi, 15.000 € gider).
7. Demirhan vb. kararlar (tazminat reddi); SCF raporları eleştiri için.
8. Çeçenya davaları (ör. Khachukayevy v. Russia, 2016). https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-160420%22]}
9. Mammadov serisi ve Azerbaycan kararları (HUDOC). https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-189960%22]}
10. Georgia v. Russia (IV), just satisfaction, HUDOC no. 39611/18, 14 Ekim 2025; toplam 253.018.000 €; ECHR basın: https://www.echr.coe.int/w/judgment-in-an-inter-state-case-1.
11. SCF, “Turkey’s Crackdown on the Gülen Movement: 2025 in Review”, 2 Şubat 2026; toplam gözaltı 390.354 kişi. https://stockholmcf.org/turkeys-crackdown-on-the-gulen-movement-2025-in-review/

Bu belge 23 Kasım 2026 tarihinde amsterdamlawcenter.com adresinden indirildi. Güncel sürüm: https://amsterdamlawcenter.com/tr/aihmde-feto-davalari-sistematik-ihlaller-tazminat-politikasi-ve-cifte-standart-tartismasi/